

šv. *Juozapo kuilys* zool. „karkvabalis“ (*Melolontha vulgaris*). Plg. var. šv. *Jūza-po kuilis*⁵ (Plik).

šv. *Petro karvelė* (*karvytė*) žr. *dievo barborytė*

b) kai asmenvardis eina pažymimuoju žodžiu, pvz.,

dievo barborytė zool. „boružė“ (*Coccinella septempunctata*). Plg. var. bei sinon.: *babuška–mariuška* (Eiš, Mrk), *dievo katrytė* (Vb), *dievo marytė* (Jnšk, Pbr, Pn, Ps), *dievo petruška* (Pbr), *katrytė–marytė*, *marytė–katrytė*, *marytė–karusytė* (plg. asmenvardį *Karolina*), *katriušytė–mariušytė* (Vb), *mariušytė–katriušytė*, *maruška–petruška*, šv. *Petro karvelė* (*karvytė*) (Vb), *velnio marytė*. Dar plg. vok. *Marienkäferchen*. (Galima dar paminėti, jog šnekamojoje kalboje *boružė* kai kur maišoma su mažiūčiu šviesiai raudonos spalvos vabalėliu (*Trombidium holosericum*).

babuška–mariuška žr. *dievo barborytė*

dievo katrytė žr. „ „

dievo marytė žr. „ „

dievo petruška žr. „ „

katrytė–marytė (*marytė–katrytė*) žr. „ „

marytė–karusytė žr. „ „

mariušytė–katriušytė (*katriušytė–mariušytė*) žr. „ „

maruška–petruška žr. „ „

velnio marytė žr. „ „

pamatų Jūzapas zool. „paprastoji rupūžė“ (*Bufo vulgaris*) (Mžk).

Astronominiai pavadinimai:

a) kai asmenvardis eina pažyminiu, pvz.,

Abakuko žvaigždė astr. „viena iš žvaigždžių“.

Grigo ratai (Jnš, Sk) astr. „vienas iš žvaigždynų; septynių žvaigždžių konsteliacija atšiaurio dangaus srity (Ursa Major).

Jokūbo lazda „viena iš žvaigždžių“.

Noako karvelis „viena iš žvaigždžių“.

J. Lipskienė

TRIKALBIS TERMINŲ ŽODYNAS

V. Kairys, A. Kaminskas, Z. Kudirka, R. Kundrotienė, M. Lipšicas, A. Mačernius, J. Norkus, J. Riaubūnas, J. Stanaitis, B. Stulpinas, A. Šliavas. Rusų-lietuvių-anglų kalbų skaičiavimo technikos terminų žodynas, Vilnius, 1971, 600 p.

1. Prieš trejetą metų lietuviškų terminų žodynų sąrašą papildė dar vienas naujas terminų žodynas. Jį paruošė autorių kolektyvas – Vilniaus V. Lenino skaičiavimo mašinų gamyklos ir Skaičiavimo mašinų specialaus konstravimo biuro inžinierių grupė. Tai didokas skaičiavimo technikos terminų žodynas, šalia specialių šios srities terminų pateikiantis ir kai kurias technikos bei fizikos terminų grupes. Ir apimtimi, ir pagal tipą jis daug kuo skiriasi nuo anksčiau išėjusių lietuviškų technikos terminų žodynų, pavyzdžiui, A. Novodvorskio „Anglų-

⁵ Gausi *karkvabalio* sinonimika pateikiama Lietuvių kalbos atlaso (Leksika), I, žemėlapyje 84 (spausdinamas).

lietuvių kalbų politechninio žodyno“ (1958 m.), „Rusų-lietuvių kalbų politechninio žodyno“ (1959 m.) ir kt. Šio žodyno pasirodymą lėmė sparti skaičiavimo technikos konstravimo ir gamybos pažanga mūsų respublikoje.

Lietuvos TSR liaudies ūkyje skaičiavimo tarnybos pradėtos steigti 1954 m., o 1969 m. pabaigoje jau veikė apie 200 skaičiavimo biurų, 30 skaičiavimo stočių, buvo naudojama apie 11.000 klavišinių ir 79 komplektai perforacinių skaičiavimo mašinų. Skaičiavimo centruose, skirtuose ekonominei informacijai apdoroti, pradėti naudoti perforaciniai skaičiavimo kompleksai, galingos greitai veikiančios programinio valdymo elektroninės skaičiavimo mašinos. Dabartiniu metu pastarosios mašinos „sėkmingai panaudojamos spręsti šiems uždaviniams: gamybos techninio paruošimo; gamybos operatyvinio planavimo, apskaitos ir valdymo; normatyvų ūkio organizavimo ir vedimo; techninio ekonominio planavimo; medžiagų ir žaliavų, darbo užmokesčio, gaminamos produkcijos, broko apskaitai vesti; statistinės ir buhalterinės apskaitos uždaviniams spręsti ir t.t.; matematiniais ir inžineriniais, tiesinio programavimo, tinklinio planavimo ir t.t. uždaviniams spręsti“¹.

Kartu su nauja skaičiavimo technika atsirado ir daug naujų įrenginių, įvairių įvairiausių mechanizmų bei jų detalių, sąvokų, susijusių su darbo ir pagalbiniais procesais ir kt. Specialistai susidūrė su akivaizdžiu lietuviškų skaičiavimo technikos terminų trūkumu².

Rusiškoji skaičiavimo technikos terminija pradėta sisteminti ir norminti šiek tiek anksčiau. 1960–1970 m. pasirodė keletas šios srities terminų žodynų³. Lietuviškojo skaičiavimo technikos terminų žodyno sudarytojai jais rėmėsi, ir, aiškus daiktas, mūsiškis žodynas kai kuo (pvz., leksikografinės technikos atžvilgiu) yra panašus į rusiškuosius, ypač į akademiko S. Lebedevo redaguotą skaičiavimo technikos terminų žodyną. Tačiau apskritai lietuviškąjį skaičiavimo technikos terminų žodyną reikia laikyti originaliu, ne verstiniu veikalu. Šioje recenzijoje panagrinėsime žodyno sandarą, jame pateikiamos terminijos kai kuriuos ypatumus ir pareikšime keletą bendrų metodologinių pastabų.

Pratarmėje autoriai nurodo žodyno paskirtį ir tikslą, būtent: padėti naudotis technine literatūra rusų kalba, su kuria susiduria mokslo ir technikos darbuotojai, ypač studijuojantis jaunimas, ir „formuoti bei vienodinti lietuvišką techninę terminiją“. A priori galima pasakyti, kad pirmąją užduotį autoriams pavyko geriau atlikti negu antrąją: žodynas apskritai daugiau tinka vertimo tikslams, negu terminų norminimo reikalui. Be abejo, šiuo atžvilgiu tam įtakos turėjo minėti rusiškieji skaičiavimo technikos terminų žodynai, kuriuose terminų norminimas taip pat nėra pirmaeilis uždavinys. Pavyzdžiui, S. Lebedevo skaičiavimo technikos terminų žodyne angliški terminai labai dažnai verčiami 2–3 rusiškais sinonimais. Lietuviškojo

¹ Žr. P. Kulvietis, Gamybos mokslinis techninis potencialas ir jos efektyvumas, Vilnius, 1972, p. 68.

² Žr. A. Kaminskis, A. Mačernius, Kaip buvo rengiamas „Skaičiavimo technikos terminų žodynas“, – „Kalbos kultūra“, 25, Vilnius, 1973, p. 95.

³ Žr. Англо-русский словарь по вычислительной технике, Государственный Комитет Совета Министров СССР по радиоэлектронике, Москва, 1960; Семязычный словарь по автоматике вычислительной и измерительной технике, Москва, 1963; Акад. С. А. Лебедев, Англо-русский словарь по вычислительной технике, Изд-во „Советская Энциклопедия“, Москва, 1964.

žodyno rengėjų nuėita dar toliau. Šiame žodyne rusiškas terminas dažnai turi 3–4 ir net 5–6 lietuviškus atitikmenis. Vadinasi, visas žodyno sudarytojų dėmesys buvo skirtas kuo tikslesniam rusiškojo termino vertimui.

2. 0. Didesnę žodyno pusę sudaro skaičiavimo technikos terminai rusų, lietuvių ir anglų kalbomis. Lietuviškųjų ir anglišųjų atitikmenų pirmoje vietoje pateikiamos dažniausiai vartojamos arba pagal prasmę artimiausios reikšmės, o toliau pagal reikšmių atspalvius dedami sinonimai, kurie vienas nuo kito atskiriami kabliataškiais. Labiau nutolusios reikšmės skiriamos kabliataškiau. Prie kai kurių lietuviškųjų atitikmenų kursyvu pateikiamos dar ir pažymos bei santrumpos, paaiškinančios ar patikslinančios termino vartojimo sferą, pvz.:

описатель   progr. aprašymo ženklas   *declarator* (166)⁴
определимость   log. apibrėžtumas   *definability* (167)

Fakultatyviniai lietuviškųjų ir anglišųjų terminų afiksai pateikiami lenktiniuose skliausteliuose, pvz.:

подавление (*nu*)slopinimas   *suppression, guendring* (196)
расстановка iš(*si*)dėstymas   *ordering, arrangement, spacing, disposition* (244)

Terminų variantai susklaudžiami laužtiniais skliausteliais, pvz.: *скрытое состояние* *slaptas [paslėptas] būvis* *latencystate* (288).

Pratarmėje nurodoma, kad jei rusiškas terminas turi kelis skirtingų reikšmių lietuviškus (taip pat ir angliškus) atitikmenis, tai jie atskiriami arabiškais skaitmenimis. Pvz.:

<i>выборка</i>	1. išrinkimas	1. <i>access; readout</i>
	2. atranka	2. <i>selection</i> (35)
<i>замена</i>	1. pakeitimas	1. <i>substitution, replacing</i>
	2. pakaitas,	2. <i>substitute, equivalent,</i>
	<i>pakaitalas</i>	<i>dummy</i> (66)

Tačiau ne visur šios tvarkos laikomasi: dažnai tokie atitikmenys atskiriami tik kablietu arba kabliataškiau, pvz.:

<i>закладка</i>	<i>paženklinimas, atžymėjimas,</i>	<i>bookmark,</i>
	<i>įdėjiny, žymelė</i>	<i>flag</i> (65)
<i>список</i>	<i>aprašas, apyrašas;</i>	<i>inventory,</i>
	<i>aprašymas</i>	<i>list</i> (166)
<i>выражение</i>	<i>reiškinys, išraiška;</i>	<i>expression term;</i>
	<i>išreiškimas</i>	<i>connective</i> (38)
<i>вставка</i>	<i>įdėklas, įterpimas,</i>	<i>insert, embedding</i> (34)
	<i>intarpas</i>	

Būdvardžiai paprastai eina sudėtinių terminų dėmenimis, o būdvardiniai abstraktai – upatybių pavadinimai – savarankiški terminai. Abejotina, ar verta šalia būdvardinių abstraktų žodyne pateikti dar ir atitinkamus būdvardžius, pvz.: *bendrumas* (161); *gausumas* (140); *homogeniškumas* (162); *dvilypumas* (50) ir

⁴ Čia ir toliau skaitmenys rodo žodyno puslapius. Kalbėdami apie šį žodyną, toliau vartosime santrumpą SKŽ.

bendras; gausus; homogeniškas, juo labiau – jų sinonimus (*dvilypis, dvejopas*) ir pan.⁵

Žodyne neskiriami fakultatyviniai sudėtinių terminų dėmenys. Ne visiškai nuosekli lizdų sistema lietuviškame registre. Lietuviški terminai nekirčiuojami. Tai, žinoma, jau ne žodyno sandaros privalumai, bet jos trūkumai.

2.1. Bet kurios srities terminas turi būti darybiškai taisyklingas, vienareikšmis, trumpas, tikslus ir patogus vartoti. Tačiau labai dažnai bent vienos ar net kelių šių savybių terminams trūksta. Vienas svarbesnių terminijos trūkumų – sinonimiškumas. Terminų žodynuose kiekvienai sąvokai pavadinti turėtų būti vartojamas tik vienas, daugiausia du (vienas lietuviškas, kitas tarptautinis) terminai, bet ne 4–6 sinonimai, kurie neteikia terminijai jokios papildomos informacijos, o tik rodo arba nepakankamą jos sunorminimą, arba tai, kad žodyne pateikiamos sąvokos yra ne visiškai terminologizuotos.

SKŽ dažnai viena sudėtinė sąvoka turi du lietuviškus rūšinius pažyminius, kurių vienas lyg ir paaiškina, patikslina kitą. Tokia vartoseną kai kuriais atvejais pateisintina. Tai rodo, kad terminai dar nėra nusistovėję, sunorminti, ir iš karto sunku atrinkti, kuris jų geresnis, pvz.: *neliesta terpė, nepanaudota terpė* (rus.: *чистая среда*) 290; *tiesioginis įvedimas, betarpiškas įvedimas* (rus.: *непосредственный ввод*) 23; *tarpinis įvedimas, netiesioginis įvedimas* (rus.: *промежуточный ввод*) 23 ir t.t. Tačiau kai viena sąvoka išreiškiama dviem sinonimais, kurie nepaaiškina vienas kito, ir vienas jų yra beveik nusistovėjęs terminijoje, tai terminų žodyne neleistinas dalykas, pvz.: *atrama, atspara* (rus.: *упор*) 328; *patvarumas, atsparumas* (rus.: *стойкость*) 294; *neskaitiniai skaičiavimai, nekiekybiniai skaičiavimai* (rus.: *нечисленные расчёты*) 245 ir t.t.

Terminai ypač netenka tikslumo tada, kai rusiškas terminas verčiamas 3–4 ir net 5–6 lietuviškais sinonimais, pvz.: *rezultatas, išdava, pasekmė* (rus.: *результат*) 254; *judrumas, judatumas, slankumas* (rus.: *подвижность*) 196; *pluoštas, plaušas, skaidula* (rus.: *волокно*) 29; *priėmimas, suvokimas, nuskaitymas* (rus.: *восприятие*) 30; *judėjimas, slinkimas, pasistūmėjimas* (rus.: *передвижение*) 182; *perdirbimas, pertaisymas, pakeitimas* (rus.: *переделка*) 182; *perivarkymas, perdarymas, perderinimas* (rus.: *перестройка*) 187; *kryžius, keturšakis, kryžmė* (rus.: *крест*) 112; *briauna, atbraila, kraštas* (rus.: *борт*) 21; *pertvara, kaištis, kyštis* (rus.: *шпонка*) 376; *išskaitomumas, ryškumas, aiškumas* (rus.: *чёткость*) 371; *studijavimas, mokymas, tyrimas, tyrinėjimas* (rus.: *изучение*) 77; *per(si)kėlimas, pasistūmėjimas, pasislinkimas, perstūmimas* (rus.: *перемещение*) 185; *užtęsimas; užtempimas, užtraukimas; suveržimas* (rus.: *затягивание*) 70; *būvis, būklė, stovis, padėtis* (rus.: *состояние*) 287; *strypas, įkaišas, kaištis, kištukas* (rus.: *штырь*) 376; *polinkis, pasvirimas, nuožulnumas, nuolinkis, nuolydis* (rus.: *наклон*) 146; *ruožas, sritis, baras, zona, vieta* (rus.: *участок*) 353; *spragtukas, strektė, sklendė, užsklanda, skląstis, spyra* (rus.: *защелка*) 70 ir kt. Iš tokios gausybės sinonimų kiekvienai skaičiavimo technikos sąvokai pakaktų atsirinkti po vieną terminą, nesistengiant inventoriizuoti visų politechnikos sąvokų.

⁵ Žr. Й. Р. Круопас, К. Б. Гайвенис, Терминологическая работа и подготовка терминологических словарей в Литовской ССР, – Вопросы разработки научно-технической терминологии, Рига, 1973, p. 30.

Tą patį galima pasakyti ir apie tarptautinius terminų sinonimus. Žodyne jie paprastai pateikiami greta lietuviškų terminų ir dažnai lietuviškas lyg ir paaiškina tarptautinį, pvz.: *blenda, gaubtelis* (rus. *бленда*) 18, plg. vok. *Blende*; *blokas, spinta* (rus.: *шкаф*) 376, plg. angl. *block*; *fokusas, židinys* (rus.: *фокус*) 356, plg. lot. *foculus*; *fibra, skaidula* (rus.: *фибра*) 354, plg. lot. *fibra*; *vakansija, laisva vieta* (rus.: *вакансия*) 22, plg. angl. *vacancy* ir t.t. Tačiau kartais vienai sąvokai pavadinti pateikiami bent keli tarptautiniai terminai arba vienas lietuviškas ir 3–4 tarptautiniai, ir atvirkščiai. Tokių sinonimų SKŽ yra gana daug, pvz.: *atmaina, modifikacija, variantas* (rus.: *разновидность*) 239; *kišenė, bunkeris, magazinas* (rus.: *карман*) 89; *kišenė, dėtuvė, magazinas* (rus.: *магазин*) 120; *slopintuvas, silpnintuvas, atenuatorius* (rus.: *ослабитель*) 168; *destrukcija, griovimas, irimas* (rus.: *разрушение*) 240; *atsigaminimas, atsikūrimas, savireprodukcija* (rus.: *самовоспроизведение*) 259; *šyna, bendralaidis, ilgė* (rus.: *шина*) 374; *atvaizdavimas, atgaminimas; atkūrimas, reprodukcija, atstatymas* (rus.: *воспроизведение*) 30; *maksimali reikšmė, maksimali vertė, maksimalus dydis* (rus.: *максимальное значение*) 73; *išeities diagrama, pradinė diagrama, pirminė diagrama* (rus.: *исходная диаграмма*) 54; *sutapimo schema, loginė daugybės schema, schema „IR“* (rus.: *схема совпадения*) 305; *nepertraukiamas reguliavimas, tolydus (tolydinis) reguliavimas, netrūkus reguliavimas* (rus.: *непрерывное регулирование*) 249 ir t. t.

2.2. Su terminų sinonimiškumu labai glaudžiai susijęs variantiškumas. Sinonimai yra skirtingos garsinės sudėties, bet vienodos arba labai artimos reikšmės žodžiai, vartojami tam tikriems reikšmės arba stiliaus atspalviams žymėti, o variantai – žodžiai, besiskiriantys tik morfologine sandara (priešdėliu, priesaga, trumpesne ar ilgesne darybine forma). SKŽ dedama *svarbumas* ir *svarba* (rus.: *важность*) 22; *prisotinimo dydis* ir *soties dydis* (rus.: *величина насыщения*) 24; *trikdis* ir *trikdymas* (rus.: *возмущение*) 28; *trukdymas* ir *trukdis* (rus.: *помеха*) 203; *tankumas* ir *tankis* (rus.: *плотность*) 194; *skubumas* ir *skuba* (rus.: *срочность*) 291 ir t. t. Toks terminų trumpinimo būdas priimtinas ir šiuo metu plinta technikos, ypač fizikos, terminijos norminimo praktikoje. Tačiau vien tik reikšminės diferenciacijos sumetimais (ilgesnė forma reiškia abstraktesnę sąvoką, o trumpesnė – konkretesnę) nevertėtų sudarinėti visų galimų neologizmų – galūnių *-is* arba *-a* vedinių, – kurie daugeliu atvejų atstoja arba būdvardžių abstraktus su priesaga *-umas*, arba veiksmožodinius priesagos *-imas* abstraktus.

Recenzuojamame žodyne yra ir kitokio pobūdžio variantų (priešdėlinių, priesaginių, prielinksniinių), kurie rodo, kad terminai dar nepakankamai sunorminti, pvz.: priešdėliniai variantai – *užtvirtinimas* ir *pritvirtinimas* (rus.: *закрепление*) 66; *suveikimas* ir *paveikimas* (rus.: *срабатывание*) 290; *(su)lyginimas* ir *palyginimas* (rus.: *сравнение*) 290; *pri(si)sotinimo laipsnis* ir *i(si)sotinimo laipsnis* (rus.: *уровень насыщения*) 331; *nuoseklus (pa)jungimas* ir *nuoseklus sujungimas* (rus.: *последовательное соединение*) 283; priesaginiai variantai – *reikšmingas skaitmuo* ir *reikšminis skaitmuo* (rus.: *значащая цифра*) 368; *grafinė sudėtis* ir *grafiška sudėtis* (rus.: *графическое сложение*) 280; *automatinė analizė* ir *automatiška analizė* (rus.: *автоматический анализ*) 12; *inertinė atmosfera* ir *inertiška atmosfera* (rus.: *инертная атмосфера*) 16; *spausdintinė schema* ir *spausdinta schema* (rus.: *печатная схема*) 303; *sudėtinė funkcija* ir *sudėtinga funkcija* (rus.: *сложная функция*) 360; prielinksniniai variantai – *skaičius be ženkle* ir *beženklis skaičius*

(rus.: *число без знака*) 371; *dešimtainis skaičius su ženklų ir paženklintas dešimtainis skaičius* (rus.: *десятичное число со знаком*) 375; *vėlinimas vienu taktu ir vėlavimas per vieną taktą* (rus.: *задержка на один такт*) 65; *litavimas be flūsio ir beflūsio litavimas* (rus.: *бесфлюсовая пайка*) 175 ir t. t. Kai kurie tokie variantai iš viso nelaikytini terminais, ir jų vartoseną tik mažina terminijos stabilumą bei konkretumą.

Gausią variantų grupę sudaro nepakankamai sunorminti sudėtiniai terminai, kurių vienas komponentas yra: 1) daiktavardžio kilmininkas arba būdvardis su priesaga *-inis* *-ė*, pvz.: *mašininis laikas, mašinos laikas* (rus.: *машинное время*) 32; *emiterinis talpumas, emiterio talpumas* (rus.: *эмитерная ёмкость*) 63; *pozicinis impulsas, pozicijos impulsas* (rus.: *позиционный импульс*) 78; *indeksų skaičiavimas, indeksinis skaičiavimas* (rus.: *индексное исчисление*) 87; *kolektorinis talpumas, kolektorius talpumas* (rus.: *коллекторная ёмкость*) 62; *kodo raidė, kodinė raidė* (rus.: *коддовая буква*) 21; *kontrolės programa, kontrolinė programa* (rus.: *контрольная программа*) 225; *šiluminis spinduliavimas, šilumos spinduliavimas* (rus.: *тепловое излучение*) 76; *svorinė funkcija, svorio funkcija* (rus.: *весовая функция*) 359; *darbinė eiga, darbo eiga* (rus.: *рабочий ход*) 363; *elementų grandinė, elementinė grandinė* (rus.: *элементная цепь*) 367 ir t. t.; 2) daiktavardžio kilmininkas arba dalyvis, pvz.: *(pa)skirstymo skydas, (pa)skirstomasis skydas* (rus.: *распределительный щит*) 377; *dažantis ratas, dažyto ratas* (rus.: *красящее колесо*) 98; *virpesių grandinė, virpanti grandinė* (rus.: *колебательная цепь*) 365; *koreguojanti grandinė, koregavimo grandinė, korekcijos grandinė* (rus.: *корректирующая цепь*) 365; *įtempta būklė, įtempimo būklė* (rus.: *напряжённое состояние*) 287; *atspindžio signalas, atsispindėjęs signalas* (rus.: *отображённый сигнал*) 267; *reguliavimo poveikis, reguliuojantis poveikis* (rus.: *регулирующее воздействие*) 28; *moduliuojanti generatorius, moduliuojantis generatorius* (rus.: *модулирующий генератор*) 42; *slopinantis diodas, slopinimo diodas* (rus.: *демпфирующий диод*) 55; *atsispindėjęs impulsas, atspindžio impulsas* (rus.: *отражённый импульс*) 78; *izoliuojantis sluoksnis, izoliacijos sluoksnis* (rus.: *изолирующий слой*) 281; *sinchronizuojanti sistema, sinchronizavimo sistema, sinchronizacijos sistema* (rus.: *синхронизирующая система*) 276; *kaupiantis skaitiklis, kaupimo skaitiklis* (rus.: *накапливающий счётчик*) 309; *kompilijuojanti kalba, kompiliavimo kalba* (rus.: *компилирующий язык*) 386; 3) paprastas būdvardis arba būdvardis su priesaga *-inis*, *-ė*, pvz.: *stacionarinis (stacionarus) režimas* (rus.: *стационарный режим*) 253; *elementari celė, elementarinė celė* (rus.: *элементарная ячейка*) 388; *optimalinis (optimalus) filtras* (rus.: *оптимальный фильтр*) 355; *absoliutinė sistema, absoliuti sistema* (rus.: *абсолютная система*) 270; *dualinis (dualus) valdymas* (rus.: *дуальное управление*) 329 ir kt. Šiuo atveju turėtų būti vartojamas tik vienas skaičiavimo technikos sąvoką tiksliausiai išreiškiantis terminas.

3.1. SKŽ pateikiama daug naujų skaičiavimo technikos sąvokų, kurioms pavadinti reikėjo sukurti nemažą naujadarų. Daugelis tokių naujadarų (dažniausiai vertinių) yra pavykę, atitinka norminius mūsų kalbos terminų darybos tipus, pvz.: *daugiaryšė valdyto sistema* (rus.: *система многосвязного регулирования*) 273; *daugiakontūrė sekos sistema* (rus.: *многоконтурная следящая система*) 273; *raprogramė* (rus.: *подпрограмма*) 197; *orgaryšys* (rus.: *оргасвязь*) 168; *echo*

kontrolė (rus.: эхоконтроль) 385; *pusiausumė* (rus.: полусумма) 202; *paelemen-
čiai* (rus.: поэлементно) 207 ir kt.

Kadangi šio žodyno sudarytojai rėmėsi rusiškais skaičiavimo technikos terminų žodynais, tai, aiškus dalykas, ir kai kurių lietuviškų naujadarų darybai turėjo įtakos rusų kalba. Nekūrybiškais ir net ne visai suprantamais reikia laikyti tokius vertinius, kaip antai: *vedantis* (= *pagrindinis*) *dažnumas* (rus.: задающая частота) 369; *sveikaskaitinis programavimas* (rus.: целчисленное программирование) 229; *duotas dydis* (rus.: данная величина) 23; (*už*)*duota riba* (rus.: заданный предел) 208; *duotasis tikslumas* (rus.: заданная точность) 319; *automatinis braižytojas* (= *braižytuvas*) 371; *srovės nuimtuvai* (rus.: токосъёмник) 318 ir kt.

Be reikalo žodyno autoriai „patobulino“ kai kurias prigijusius terminus: *lingv. nuleidimas* (rus.: опускание, angl. dropping) 167 vietoje *praleidimas*, *elipsė* (sintaksė, leksikologija), *numetimas* (morfologija, fonetika); *pasikliautinumas* (rus.: достоверность 60, доверительность 46, 208) vietoje *tikrumas* (kai kur – *patikimumas*) ir kt.

3.2. Žodyne gausu sąvokų, kurios visai neturi terminų, arba tos sąvokos įvardijamos vadinamaisiais aprašomaisiais terminais, pvz.: *spausdinimas besisukančiu literų vėlenu* (rus.: печать с вращающимся литерным валом) 192; *nuoseklus veikimo sinchroninių schemų antrinių paskirčių suradimo algoritmas* (rus.: алгоритм нахождения вторичных назначений синхронных схем последовательного действия) 10; *automatas su baigtine atmintimi* (rus.: автомат с конечной памятью) 7; *kombinatorinės logikos daugkartinio išvedimo sintezės algoritmas* (rus.: алгоритм синтеза многократного вывода комбинаторной логики) 11; *perėjimo, nepasitvirtinus sąlygai, komanda* (rus.: команда перехода при невыполнении условия) 100; *atminties įrenginys, neišsaugojantis informacijos, išjungus maitinimą* (rus.: запоминающее устройство, не сохраняющее информацию при выключении электропитания) 342; *atmintis, išlaikanti informaciją, išjungus maitinimą* (rus.: запоминающее устройство, сохраняющее информацию при выключении электропитания) 343 ir kt. Tokių terminologizuotų žodžių junginių neįmanoma nei tiksliai inventorizuoti, nei nustatyti jų vietos skaičiavimo technikos terminijoje. Kai kurios jų galima transformuoti, o kiti iš viso į žodyną nedėtini.

4. Žodyne neišvengta ir redakcinių nevienodumų. Pavyzdžiui, jame pernelyg dažnai painiojami du skirtingi mūsų skyrybos ženklai, būtent: brūkšnys ir brūkšnelis. Neapgalvota jungtuko *ir* ir minėtų skyrybos ženklų koreliacija, jungiant vienas kitą sudėtinių terminų dėmenis. Antai jame rašoma *įvedimo ir išvedimo apribojimų sistema* 276, *įvedimo ir išvedimo valdymas* 329, bet *įvedimo – išvedimo valdymo sistema* 276, *įvedimo – išvedimo įrenginių komplektas* 102, *įvedimo – išvedimo blokas* 18 ir t. t.

Brūkšnelis tinkamas skyrybos ženklas tokiuose sudėtiniuose terminuose, kaip: *sudėties-atimties sumatorius* 286, *daugybės-dalybos įrenginys* 345 ir pan., bet jis netinka, pavyzdžiui, tokiuose terminuose: *paleidimo-(su)stabdymo trukmė* 33, „*aukštyn-žemyn*“ *metodas* 134 ir pan. Neaišku, kodėl rašoma *regulatorius* „*taip-ne*“ 251, bet *operatorius* „*ir-ne*“ 164, *n-tipo puslaidininkis* 202, bet „*m*“ *tipo filtras* 356, *operatorius* „*arba*“ 163, „ARBA – IR“, „ARBA – IR – ARBA“ 300, bet loginės operacijos IR-NE 81, ARBA-ARBA 77 ir t. t. Tokie nevienodumai galėjo būti lengvai pašalinti.

5. Recenzuojamas žodynas – lauktas ir reikalingas veikalas. Reikia tik pasidžiaugti, kad Vilniaus skaičiavimo mašinų gamyklos ir Skaičiavimo mašinų specialaus konstravimo biuro inžinieriai ėmėsi tokio didžiulio darbo. SKŽ gerai reprezentuoja dabartinę lietuvišką skaičiavimo technikos terminiją. Tačiau gausi žodyno medžiaga dar menkokai sunorminta ir susisteminta. Skaičiavimo technikos terminijos ugdymo darbui šis veikalas – tik gera pradžia. Kitų technikos šakų terminų žodynų rengėjams jis galės būti ne tik sektinu entuziastingo darbo pavyzdžiu, bet ir pamatu, ant kurio galima pradėti rėsti dar tobulesnius statinius.

A. Kaulakienė

KNYGA APIE ŽUVŲ PAVADINIMUS

B. Laumane, *Zivju nosaukumi latviešu valodā*, Rīgā, 1973, 307 p.¹

Benitos Laumanės monografija labai aktuali ne tik latvių, bet, kadangi nemaža ižuvų pavadinimų paveldėta iš gilos senovės, ir baltų bei indoeuropiečių kalbotyrai ir etnogenezei. Ši monografija – pirmas toks stambus baltų žuvų pavadinimų tyrimas.

B. Laumanė pažymi, jog P. Tymė, remdamasis tuo, kad lašišos gyvena tikrai Baltijos jūros baseine, o giminiški pavadinimai aptinkami slavų, baltų, germanų, taip pat tocharų kalbose, mėginęs įrodyti, kad ide. protėvynė buvusi Baltijos rajone. Su šia hipoteze susijęs Baltijos jūros pakrantės aborigenų klausimas, kurį autorė ne vienoje vietoje mini. B. Laumanė, remdamasi archeologų nuomone, kad baltai ar jų sentėviai atsikėlė į Baltijos jūros apylinkes apie XVIII a. pr. m. e.² ir čia užmezgė ryšius su kitais Baltijos pietryčių pakrantės gyventojais – aborigenais, kurie, autorės nuomone³, gal būt, buvo baltams giminiški indoeuropiečiai, ir ugrofinais (p. 14).

Hipotezė, kad minėtieji Pabaltijo aborigenai buvę indoeuropiečiai, labai svarbi baltų ir indoeuropiečių etnogenezės klausimui. Šiuo metu kai kieno ji ypač remiama⁴. Mezolite Rytų Pabaltijui buvo būdingos dvi kultūrinės (ir, Rimantienės nuomone, etninės) grupės: mikrolitinė-makrolitinė ir Kundos. Mikrolitinė-makrolitinė kultūra priklausė Lietuvai ir iš dalies Baltarusijai. Kundos kultūra buvo paplitusi dabartinės Estijos ir Latvijos plotuose, o Lietuvoje teuzgriebė pačią šiaurinę

¹ Recenzijoje dėl ribotos apimties aptariamas tik Baltijos jūros pakrantės aborigenų klausimas, keliamas B. Laumanės knygoje.

² Šiuo metu archeologai teigia, kad virvelinės keramikos nešėjai Lietuvą pasiekė baigiantis III tūkstantmečiui pr. m. e., žr. R. Rimantienė, *Pirmieji Lietuvos gyventojai (XI–IV tūkstantmetis pr. m. e.)*, Vilnius, 1972 (toliau: Rimantienė PLG), p. 96.

³ Su nuoroda į: Л. В. Ванкина, *Торфяниковая стоянка Сарнате*, Рига, 1970, p. 140. 144–145, kur Sarnatės stovyklos radiniai datuojami III tūkst. pr. m. e. pirma puse ar viduriu, o gyventojai hipotetiškai laikomi indoeuropiečiais; plg. taip pat R. Rimantienės tvirtinimą, kad „apie kokį nors kultūrinį-etninį finougrų klotą Lietuvos akmens amžiaus medžiagoje, tuo labiau senųjų, vietinių, priešvirvelinės kultūros gyventojų priskyrimą finougrų gentims, negali būti nė kalbos“ (Žr. R. Rimantienė, *Lietuvos akmens amžiaus šukinė puodų ornamentika ir finougrų klausimas*, – Lietuvos istorijos metraštis. 1972 metai, Vilnius, 1973 (toliau: Rimantienė LIM), p. 26; plačiau žr. p. 5–26; taip pat žr.: Rimantienė PLG; Р. К. Рима́нтене, *Палеолит и мезолит Литвы*, Вильнюс, 1971 (toliau: Рима́нтене ПМЛ).

⁴ Žr. A. Seibučio mokslo populiarinimo straipsnius: *Padavimai ir tikrovė*, – *Mokslas ir gyvenimas*, Vilnius (toliau: MG), 1971, Nr. 5, p. 38–40; *Vėlyvojo ledynmečio vietovardžiai*, – MG 1971, Nr. 10, p. 16–20; *Kaip Nemunas į Vyslą tekėjo*, – MG 1973, Nr. 3, p. 28–30 ir kt.